

МКОУ СОШ №1 с.п. Верхняя Балкария.

*МАЛКЪАР ЛИТЕРАТУРАДАН
3-ЧЮ КЛАССДА РЕСПУБЛИКАЛЫ
СЕМИНАРДА БЕРИЛГЕН ДЕРС.*

*ДЕРСНИ ТЕМАСЫ: КЪУЛИЙЛАНЫ ХАЖИ
– МУСА «КЮЗ АРТЫ».*

УСТАЗ: УЯНАЛАНЫ АСИЯТ РАМАЗАННЫ КЪЫЗЫ

12.10.2010ж.

Дерсни темасы: Къулийланы Хажи – Муса «Кюз арты»

Дерсни муратлары: Къулийланы Хажи – Мусаны назмулары бла шагъырейлендириу; «Кюз арты» деген назмусун окъуу; кюзде табийгъатда, жаныуарланы жашауларында болуучу тюрлениулени ачыкълау.

Дерсге керекли кергюзтюрмле: интерактивный къангада презентация, китап, ишчи дефтер.

Дерсни барыуу.

1. Дерсге низам салыу.

Битеу дуняда инсанла,
Бу дунягъа кёз ачханла,
Сизге атсынла акъ тангла
Кюн ахшы болсун адамла!

Биз бюгюн дерсибизде фахмулу жазыучубузну Къулийланы Хажи–Мусаны назмусун окъурукъбуз. Кюз артында табийгъатда болуучу тюрлениулени юсюнден айтырыкъбыз.

2. Къайтарыу. Юй ишни тинтиу.

1. Юйге берилген ишни ачыкълау.

- Макъытланы Сафарны «Тейри къылыч» деген назмусун кёлден билирге, назмугъа кёре сурат ишлерге.

- Лев Толстойну «Кырдыкда чыкъ къалай болады» деген хапарын окъургъа, анга кёре сурат ишлерге.

Тейри къылычны эм чыкъны юсюнден назмула билирге.

(окъуучула назмуну кёлден айтадыла, хапарны магъанасын айтадыла. Суратларын ачыкълайдыла.)

2.Соруула бла ишлеу.

1. Назму деп неге айтадыла? (Ритмалы уллу болмагъан поэтика чыгъармагъа назму дейдиле.)
2. Хапар деп неге айтадыла? (Проза бла жазылгъан, уллу болмагъан суратлау чыгъармагъа хапар дейдиле.)
3. Тейри къылыч къалай болады? (Жауун тамычылыгъа кюн таякъла тийселе кёкде кёп тюрсюнлю къынгыр ыз болады.)
4. Чыкъ къалай болады? (Танг аласында битимлеге, кырдыкга мылы хауадан тюшоучю суу тамычылагъа кюн тийсе, ала тюрлю – тюрлю жылтырайдыла.)
5. Чыкъ да тейри къылыч да жылны къайсы кезиуонде боладыла?
6. Кюз арты айла къайсыладыла?

Сабийле кюзню юсюнден назмула окъуйдула.

3. Солуу кезиу

Жарау оюнчукъ.

Биз дерсге тынгылагъанбыз,

Дауур этмей олтургъанбыз.

Энди ёрге турайыкъ,

Жарау оюн къурайыкъ.

Бир кибик ёрге турабыз,

Сора агъачха барабыз,

Биз анда эрлен кёргенбиз

Биз анга кишиу бергенбиз.

Наныкъ, жилек да жыйгъанбыз,

Ишхилдиден да тойгъанбыз,

Сора жол жырчыкъ айтханбыз

Агъачдан солуп къайтханбыз.

Биз жарау этдик суююп,

Дауурсуз олтурайыкъ,

Эсибизни биягъы дерсибизге бурайыкъ.

4. Жангы дерсни ангылатыу.

Къулийланы Хажи-Мусаны юсюнден айтайыкъ.

Ма сиз бу суратда кёрген огъурлу адам Къулийланы Хажи-Мусады. Ол 1910 жылда Чегемде туугъанды. Назмуланы 30 жыллада жазып башлагъанды. Кеси да газетде ишлеп башлагъанды. 1941 жылда Уллу Ата журт уруш башланганды. Хажи-Муса урушха кетгенди. Анда этген жигитликлери ючюн кёп орден бла сугъаланганды. Уруш бошалып урушдан къайтхандан сора кёп жылланы Социалистическая Кабардино-Балкария газетде ишлеп тургъанды.

Къулийланы Хажи-Муса сабийлеге кёп назмула жазгъанды. Биз малкъар халкъыбызны аллай фахмулу, жигит адамларындан бири бла ёхтемленирге, аны эсибизде тутаргъа керекбиз. Къулийланы Хажи-Мусаны экинчи классда кёп назмусун окъугъанбыз.

Назмула окъуйдула.

Школгъа

Окъургъа келдим санга

Китап алып къолума.

Атам, анам, къууанып,

Ашырдыла жолума.

Ариу жангы партала

Бояу ийис этелле.

Юйден эсе школда

Кюнле зауукъ ётелле.

Школ бизни чакъырады.

Школ бизни чакъырады.
Билим берирге бизге.
Кюн оздурмай барайыкъ,
Айтама, тенгле, сизге.
Школ деген билимди,
Жетишимле этдирген,
Билим бла жол ишлеп,
Жулдузлагъа жетдирген.

Болушама анама.

Болушама анама
Къолумдан келген кибик.
Этеме жумушларын
Устаз юйретген кибик.
Анам ишлерге кетип
Мен бир кюн юйде къалдым.
Дерслерими тамамлап,
Юй ишни къолгъа алдым.

Къыркъар.

Жай бизни къююп кетди.
Бузулду жылы хауа.
Шулпулу туман басып.
Къар къатыш жауун жауа.

5. Китап бла ишлеу.

Энди уа келигиз, Къулийланы Хажи-Мусаны «Кюз арты» деген назмусун окъуюкъ. (Устаз окъуйду.)

1.Сёзлюк иш.

Черен – гебенден уллу, басылгъан бичен къалау.

Хастан – гебенле жыйылычу жер.

Мишеген – чычханла, эрленле артдагъа деп жыйгъан азыкъ.

Нарт сёз.

Жаз башы – жабалакъ

Кюз арты – къырпакъ.

Жаз башында уллу-уллу тюшюп жаугъан къаргъа **жабалакъ** дейдиле.

Кюз артында сууукъ кюнледе тереклени бутакъларында кырдыкда болуучу къыраугъа ушагъан затха **къырпакъ** дейдиле.

2.Сабийле кеслери окъуйдула.

3.Сурат бла ишлеу.

- Кюз табийгъатда не тюрлениуле боладыла?
- Зурнукладан сора дагъыда къайсы къанатлыла учадыла жылы жерлеге? (баппушла, кукукла, чаукала, къарылгъачла, булбулла)
- Къыш бизден кетмеучю къанатлыла къайсыладыла? (кёгюрчюнле, чорбатчыпчыкъла, къаргъала)
- Сиз алагъа къалай болушаллыкъсыз?

- Къышда ким ишлеп тагъаллыкъды чыпчыкълагъа аш салырча орунчукъ?

5.Ишчи дефтерле бла ишлеу.

1.Назмучу кюз арты айладан къайсыны юсюнен айтады?

Сентябрь Октябрь Ноябрь

2.Назмуну тергтизгининде жетишмеген сезлени жаз.

Къургъакъ *желле* да *акъгъан* чапыракъланы

Сюрюп айланалла жоллада,

Акъ кёмюк этип саркъыучу *суула* да

Таркъайып агъалла къоллада.

3. Кюз артында этилген ишлени юсюнден къайсы тергтизгинде айтылады?

1-чи 2-чи 3-чи 4-чю

6.Дерсни бегитиу.

- Биз бюгюн дерсде не зат ишлегенбиз?

- Кимни юсюнден айтханбыз?

7.Юйге иш. Къулийланы Хажи-Мусаны «Кюз арты» деген назмусун кёлден билирге.